

Stöd för lärande och skolgång - Läroplansrevidering

Stödet för lärande och skolgång innefattar både lösningar för skolan som helhet och för enskilda elever i behov av stöd. Varje elev i grundskolan har rätt till adekvat handledning och stöd. Eleven ska få tillräckligt stöd genast när behovet uppstår och det är därför viktigt att redan i ett tidigt skede identifiera svårigheter och andra faktorer, både tillfälliga och långvariga, som kan hindra och försvåra skolgång och lärande. Skolans ledning har ett särskilt ansvar för att stödåtgärderna organiseras, utvecklas och struktureras på ett sådant sätt att ansvarsfördelningen¹ är tydlig för lärarkollegiet och andra berörda.

Skolan ska, med tanke på fortsatta studier och arbetsliv, ägna särskild uppmärksamhet åt sina elever i behov av särskilt stöd. Skolans huvudman ska reservera tillräckliga medel för att säkerställa att skolan har nödvändiga resurser och att personalen har goda kunskaper om de vanligaste förekommande svårigheterna och hindren.

Ett avgångsbetyg från grundskolan med godkända läroämnena är en signal till mottagande skola att grundskolans kunskaper har inhämtats och att eleven har förutsättningar att klara en vidareutbildning.

Elever som på grund av handikapp inte kan få sin undervisning i den nioåriga grundskolan omfattas av förlängd läroplikt².

Riktlinjer och arbetsupplägg

Skolan ska bygga vidare på förundervisningens erfarenheter av de stödåtgärder som ordnats där. Särskild uppmärksamhet ska ges de barn som i barnomsorgen fått specialpedagogiskt eller mångprofessionellt stöd. Närmare anvisningar om hur detta ska genomföras finns i förundervisningens läroplan³

Det centrala är att så tidigt som möjligt upptäcka de elever som är i behov av stöd. För att inledningsvis definiera graden av oro kan skolan använda sig av dokumentet *Orons gråzoner*⁴. Därefter ska skolan utreda enskilda elevers behov och vidta lämpliga stödåtgärder. Vårdnadshavaren, eller eleven själv, ska också kunna väcka frågan om behov av stöd och handledning. Under avsnitten om de olika stödformerna ges närmare anvisningar om ansvarsområden, åtgärdprogram och andra planer. Alla stödåtgärder sker, om uppenbara hinder inte föreligger, i samråd med elev, vårdnadshavare och sakkunniga. När åtgärdsprogram samt andra planer skrivs ska skolan lägga särskild vikt på ett gott samarbete med elevens vårdnadshavare.

I de fall att svårigheterna i första hand inte är kognitiva ska skolan överväga sådana flexibla arrangemang som kan vara till fördel för eleven. Sådana arrangemang kan vara särskilt lämpliga för elever som t.ex. har sociala eller psykiska funktionshinder, som underpresterar eller saknar motivation och som i förlängningen riskerar avbrott i studierna vilket senare kan leda till svårigheter att få en fortsatt utbildning och ett yrke. Flexibiliteten kan innebära att undervisningen ordnas i

¹ Bilaga 1, modell för ansvarsfördelning

² Grundskolelag (1995:18) 21§

³ Grunderna för förundervisningen för barnomsorgen i landskapet Åland

⁴ Bilaga 2 *Orons gråzoner* – verktyg för att beskriva graden av oro och behovet av åtgärder

mindre grupp, på en arbetsplats eller i andra liknande inlärningsmiljöer som i tillräcklig grad beaktar elevens situation. Vid behov utnyttjas ett yrkesövergripande samarbete och tillräckliga stöd- och rådgivningstjänster. Skolans huvudman ska besluta om dessa arrangemang och ordna undervisningen enligt vad som beskrivits i arbetsplanen.

Stödet för elevens lärande och skolgång ordnas på tre olika nivåer - som *allmänpedagogiskt*, som *specialpedagogiskt* eller som *mångprofessionellt stöd*. Stödbehovet ska regelbundet följas upp och vid behov anpassas genom att stödet ökas eller minskas. Stödet ges i huvudsak i elevens egentliga undervisningsgrupp.

Då elevens behov av stödåtgärder blir mera kontinuerligt och mångsidigt ansvarar den lärare⁵ som i huvudsak har hand om elevens undervisning för att stödåtgärderna kartläggs och förs till skolans elevvårdsgrupp (EVG) för bedömning och utvärdering. Skolledaren har ett särskilt ansvar för att elevvårdsgruppens verksamhet kontinuerligt följs upp och utvecklas så att elevernas behov av inläring och utveckling främjas optimalt. Skolledaren ansvarar även för att tillräckligt goda och säkra rutiner för dokumentation upprättas och följs.

Specialläraren fungerar inledningsvis som handledare för differentierade och individuella åtgärder inom det allmänpedagogiska stödet. När det allmänpedagogiska stödet konstaterats vara otillräckligt initierar ansvarig lärare en pedagogisk bedömning. Specialläraren tar vid behov och i ett senare skede initiativ till eventuella pedagogiska utredningar och svarar för att ytterligare utredningar och bedömningar görs.

Syfte

Syftet med tre olika stödnivåer är att säkra och stärka elevens rätt till systematiska och tidiga, förebyggande åtgärder på en för eleven adekvat nivå. Varje elev har under hela sin grundskoletid, jämsides med den läroplansenliga undervisningen och genast när behovet uppstår, rätt till stöd och handledning för både sitt lärande och sin skolgång. Stödet kan vara mera eller mindre omfattande och kan över tid vara antingen tillfälligt eller mera långvarigt. Eleven kan även behöva flera olika former av stödåtgärder samtidigt.

1. Allmänpedagogiskt stöd

Det allmänpedagogiska stödet riktar sig till alla elever som *tillfälligt* behöver stöd för sitt lärande och sin skolgång. Detta stöd ska vara en del av skolans dagliga undervisning och handledning och genomförs bland annat så att undervisningen differentieras och individualiseras. Då eleven tillfälligt, exempelvis på grund av sjukfrånvaro eller tillfälliga svårigheter, blivit efter i undervisningen ska skolan erbjuda stödundervisning.

Ansvarig lärare tar i allmänhet initiativ till stödundervisningen och informerar elev och vårdnadshavare. Handledning kan vid behov ges av speciallärare och vid behov konsulteras övriga sakkunniga⁶ kring eleven. Innan en elev bedöms med svaga vitsord ska eleven ha erbjudits stödundervisning.

⁵ Den lärare som ansvarar för elevens huvudsakliga undervisning eller samordningen av densamma, t.ex. klasslärare eller klassföreståndare.

⁶ Elevhandledare, skolkurator och – psykolog, skolhälsovårdare eller annan liknande resurs

Skolan ska ha goda och säkra rutiner för att dokumentera och följa upp det stöd som erbjudits enskilda elever. Ett åtgärdsprogram ska finnas senast då eleven har flyttats över till det specialpedagogiska stödet men skolan kan redan nu, om man finner det lämpligt, upprätta ett sådant program.

När skolan konstaterat att enbart stödundervisning inte är en tillräcklig stödåtgärd ska skolan utvärdera elevens situation och därefter avgöra vilka ytterligare stödåtgärder som kan vara adekvata för eleven i fråga.

Om vidtagna åtgärder⁷ inom det allmänpedagogiska stödet upplevs som otillräckliga ska den lärare⁴ som i huvudsak ansvarar för elevens undervisning ta initiativ till en *pedagogisk bedömning*⁸. Denna bedömning behandlas av elevvårdsgruppen och är ett underlag för skolledningens beslut om fortsatta åtgärder. Om skolledningen bedömer att de allmänpedagogiska stödåtgärderna inte är tillräckliga, tas ett beslut om ordnande av specialpedagogiskt stöd.

2. Specialpedagogiskt stöd

Det specialpedagogiska stödet ordnas då det allmänpedagogiska stödet konstaterats vara otillräckligt, då elevens behov av stöd inte längre kan anses vara tillfälligt utan *regelbundet* och då situationen kräver flera, samtidiga stödåtgärder. Vid behov använder sig skolan även av t.ex. social- och hälsovårdens tjänster.

Beslut om specialpedagogiskt stöd fattas av skolledaren efter att en pedagogisk bedömning har gjorts av elevens situation och bedömningen har behandlats i den grupp (EVG) som svarar för skolans yrkesövergripande samarbete kring elevvården. Det allmänpedagogiska stöd som konstaterats ge effekt fortsätter och kompletteras med annat stöd som ges vid sidan av den allmänna undervisningen. Stödformer och arrangemang som inte ger önskad eller tillräcklig effekt avslutas.

Det specialpedagogiska stödet planeras som en helhet för eleven och är till sin karaktär mera omfattande och långsiktigt än det allmänpedagogiska stödet. Alla stödinsatser, förutom specialundervisning på heltid, kan användas. De sammantagna insatserna ska syfta till att stödja elevens inläring, skolgång och utveckling och motverka att problemen riskerar att öka och bli mera komplexa.

Alla lärare kring eleven ska kontinuerligt samarbeta för att stödja elevens framsteg och utveckling. Metoder och material anpassas i ännu högre grad till elevens individuella behov. Eleven följer fortsättningsvis den allmänna läroplanen.

I detta skede ska ansvarig lärare, i samråd med specialläraren, upprätta ett åtgärdsprogram⁹ och eleven undervisas enligt detta parallellt med att den allmänna läroplanen följs. Alla lärare kring elevens undervisning ska känna till åtgärdsprogrammets innehåll och planera, vid behov med handledning av speciallärare och andra sakkunniga, elevens undervisning enligt detta program. Åtgärdsprogrammet bygger på den samlade information och erfarenhet samt de utvärderingar som skolan har. Programmet upprättas i samråd med elev, vårdnadshavare samt berörda lärare och utvärderas och uppdateras vid behov, dock minst en gång per termin.

⁷ Bilaga 3, mall för kartläggning av åtgärder som genomförts i det allmänpedagogiska stödet

⁸ Bilaga 4, mall för pedagogisk bedömning

⁹ Bilaga 5, mall för åtgärdsprogram

När en elev, trots att allmän- och specialpedagogiskt stöd har ordnats, riskerar att inte nå målen för grundskolans allmänundervisning ska specialläraren ta initiativ till en *pedagogisk utredning*¹⁰. Utgående från utredningen kan skolan, om den finner det lämpligt, ta fram ett *utkast* till individuell plan (IP)¹¹ som framläggs elevvårdsgruppen vilken i tillämpliga delar även kan komplettera och justera planen. Syftet med detta utkast är bl.a. att konkretisera för eleven och dennes vårdnadshavare vad olika anpassningar och en överföring till ett mångprofessionellt stöd kan innebära.

3. Mångprofessionellt stöd

Med den pedagogiska utredningen och ett eventuellt utkast till den individuella planen som grundfaktar skoldirektör, bildningschef eller motsvarande ett förvaltningsbeslut om mångprofessionellt stöd. Ärendet bereds och föredras av skolans rektor. Innan beslutet ska elev, vårdnadshavare eller dennes lagliga företrädare samt eventuellt andra sakkunniga höras. Elevens vårdnadshavare ska tillräckligt tidigt få information om de olika alternativen och om förutsättningarna för fortsatta studier på gymnasialstadiet. Beslut om överföring utan vårdnadshavarens samtycke handläggs av ansvarig nämnd eller motsvarande organ.¹²

Den individuella planen (IP) färdigställs då den lärare som ansvarar för undervisningen, dock senast två månader efter beslut om överföring till mångprofessionellt stöd, har fått tillräckliga kunskaper om elevens styrkor, svagheter och behov. Om inte uppenbara hinder föreligger ska planen utarbetas i samråd med elev och vårdnadshavare. Den individuella planen (IP) utvärderas vid behov, dock minst en gång per läsår. Beslutet om mångprofessionellt stöd granskas då behovet föreligger och alltid efter årskurserna 2 och 6.

I det mångprofessionella stödet kan en eller flera enskilda lärokurser anpassas individuellt så att de motsvarar elevens förutsättningar och specifika behov för lärande och skolgång. Syftet med det mångprofessionella stödet är att stödja elevens lärande, sunda tillväxt och utveckling så att det är möjligt att fullgöra grundskolan. Det mångprofessionella stödet kan antingen ges i elevens egentliga undervisningsgrupp eller, helt eller delvis, i en särskild inrättad undervisningsgrupp. Utöver specialundervisning på hel- eller deltid kan eleven behöva till exempel omfattande elevvårdsstöd, habilitering eller annat individuellt stöd. Betydelsen av vårdnadshavarens stöd, ett yrkesövergripande samarbete och individuell handledning betonas. Vid behov utökar skolan användningen av den kompetens och de tjänster som social- och hälsovården tillhandahåller. I läsårets början ska skolan i sin arbetsplan ange hur denna undervisning är ordnad samt beskriva hur timplaner, lärokurser och undervisningsgrupper har anpassats. Vid behov revideras och kompletteras arbetsplanen under läsåret.

¹⁰ Bilaga 6, mall för pedagogisk utredning då man överväger mångprofessionellt stöd

¹¹ Bilaga 7, mall för individuell plan (IP)

¹² Grundskolelag (1995:18, 2007/106) för landskapet Åland 10§, 1 mom.3)

Undervisning av elever med förlängd läroplikt

Elever som på grund av handikapp inte kan få sin undervisning i den nioåriga grundskolan omfattas av en förlängd läroplikt och inleder sin skolgång det år eleven fyller sex år. Beslut om förlängd läroplikt fattas i regel innan läroplikten uppkommer. Alla barn har rätt till förundervisning året innan läroplikten uppkommer. För ett barn med förlängd läroplikt gäller denna rätt från början av höstterminen det år då barnet fyller fem år.

I skolans arbetsplan ska förfaringssätten som tillämpas vid ordnandet av undervisning för elever som omfattas av förlängd läroplikt definieras. Samarbetet med barnomsorgen, övrigt samarbete samt ansvar och arbetsfördelning mellan olika parter, samarbetet med eleven och vårdnadshavaren och förfaringssättet för att höra eleven och vårdnadshavaren ska definieras. I arbetsplanen ska också bestämmas på vilket sätt läroplanens ämnen eventuellt ska kombineras till ämnesblock eller indelas i delområden.

För de elever som har en grav utvecklingsstörning kan det vara mest lämpligt att ordna undervisningen enligt verksamhetsområde i stället för ämnesvis. Utgångspunkten då man planerar undervisningen bör vara elevens styrkor. Undervisningen bör ordnas så att eleven kan utnyttja hela sin potential och de individuella målen ställs upp så att de är både meningsfulla och realistiska. I all undervisning som ordnas enligt verksamhetsområde finns ett tydligt inslag av habilitering och vård. Såväl planering som genomförande av undervisningen ställer höga krav på samarbete mellan hem och skola, mellan elevens lärare, övrig personal och sakkunniga inom t.ex. social- och hälsovården.

För barn som omfattas av förlängd läroplikt, ska en individuell plan (IP) för hur undervisningen ordnas göras upp. Denna IP ska inledningsvis bygga på den samlade information och erfarenhet samt de utvärderingar som skolan har. Även förundervisningens erfarenheter, utredningar och utvärderingar beaktas när planen görs i samråd med vårdnadshavaren.

Skolan ska lägga särskild vikt vid att utreda vilka alternativ, möjligheter och förutsättningar det finns för fortsatta studier efter grundskolan. Detta görs med god framförhållning och i samarbete med vårdnadshavare, med gymnasialstadiet och med eventuella andra organisationer som stödjer denna målgrupp.

Elevhandledning

Syftet med handledningen är att stärka elevernas självuppfattning och självförtroende och att skapa en positiv attityd till fortsatta studier och arbete.

I grundskolan har alla lärare som uppgift att handleda eleverna i de olika läroämnena samt att stödja elevens personliga tillväxt, utveckling och delaktighet. Eleverna ska stöttas i att fatta ändamålsenliga och personliga beslut om valfria ämnen, utbildning och framtid.

Handledningen ska ges kontinuerligt under elevernas hela skoltid i samband med undervisningen och i enskilda samtal mellan elever och lärare. Individuell handledning och handledning i smågrupper syftar till att särskilt stödja de elever som har svårigheter med skolgången.

En effektiv handledning förutsätter samarbete inom skolan men även ett väl fungerande samarbete mellan skolan, hemmet, elev- och hälsovården och det omgivande samhället. Eleven och dess vårdnadshavare ska ha möjlighet att få information om arbetsmetoderna och valmöjligheterna inom skolan och vilken betydelse de har för elevens lärande.

När elever övergår från ett skolstadium till ett annat och/eller då de väljer fortsatt utbildning efter skolan, ansvarar klassläraren i lågstadiet och elevhandledaren på högstadiet för att hemmet får tillräcklig och rätt information om den nya skolan eller utbildningen.

Elevhandledning i årskurs 1- 6

Under årskurserna 1-6 genomförs elevhandledningen främst av klassläraren i samband med ämnesundervisningen och skolans övriga verksamhet.

Målsättningen med elevhandledningen i lågstadiet är att:

- handleda eleven att bli självständig och ansvarskännande för sitt skolarbete
- eleven ska lära sig samarbete och ta hänsyn till andra människor
- eleven lär sig använda mångsidiga arbetsätt
- eleven lär sig hämta information ur olika källor
- främja utvecklingen av elevens individuella studieteknik och studievanor
- inleda orientering om olika yrken och arbetsplatser

Elevhandledning i årskurs 7-9

På högstadiet har alla ämneslärare som uppgift att handleda eleverna i de olika läroämnena samt att stödja elevens personliga tillväxt, utveckling och delaktighet.

Elevhandledningens syfte är att utveckla kunskaper och färdigheter hos eleven som behövs för att kunna planera framtida utbildning och vardagsliv.

På högstadiet ska handledningen även ges i form av särskilda elevhandledningslektioner och enskilda samtal. Den elevhandledning som ges i klass bör i början av högstadiet koncentreras till studieteknik och information om skolans verksamhet. I slutet av högstadiet ska handledningen innehålla studie- och yrkesvägledning i syfte att fördjupa elevernas kännedom om olika utbildningsmöjligheter och yrkesbranscher. Eleven ska delta i praktisk arbetslivsorientering. Varje elev bör få tillräcklig personlig handledning som stöd för sina studier och sitt yrkesval.

Elevhandledning i klass

Målsättningen med elevhandledningen på högstadiet är att eleven ska:

- lära känna sig själv och lära sig att fungera i olika sociala sammanhang
- få information om skolans verksamhet och dess valmöjligheter
- lära sig att utveckla lämpliga studiestrategier
- känna till huvuddragen i utbildningssystemet på Åland, i riket och i Sverige
- lära sig att söka information om möjligheterna till fortsatta studier på och utanför Åland
- få ta del av basinformation om arbetslivet och om olika yrkesområden
- delta i praktisk arbetslivsorientering
- få kännedom om innehåll och bedömningskriterier i grundskolans läroplan
- få introduktion om studiemöjligheter utomlands
- få introduktion om de informations- och rådgivningstjänster som samhället erbjuder
- få allsidig information och aktuella fakta om samhälle, utbildning och arbetsliv.

Definitioner

Med begreppet **elever i behov av särskilt stöd** avses elev som har svårigheter på grund av medfödd eller senare uppkommen fysisk, psykisk, social eller emotionell funktionsnedsättning eller som utan individuella stödåtgärder löper risk att drabbas av sådan.

Skolan behöver även beakta de elever med sådana särbegåvningar som kräver insatser för att motverka t.ex. understimulans vilket i sin tur kan leda till bristande motivation och därigenom påverka skolgången negativt.

Med **skolans ledning** avses rektor eller föreståndare, deras ställföreträdare samt förman.

Att **individualisera** innebär att läraren genom differentiering¹³ och val av undervisningsmetoder och – strategier försöker att möta elevernas unika förutsättningar och olika sätt att lära.

Begreppet **stödåtgärder**¹⁴ omfattar alla åtgärder som skolan vidtar i syfte att stödja elevernas skolgång och lärande och omspannar allt från individualisering, för både låg- och högpresterande elever, till åtgärder som kan kräva gemensamma insatser tillsammans med personal inom social- och hälsovården.

Ett **åtgärdsprogram** beskriver planeringen av stödinsatser, hur dessa följs upp och utvärderas samt hur ansvarsförhållandena ser ut. Syftet är att samla den information som utgör grunden till de insatser som behövs för att stödja eleven.

En **pedagogisk bedömning** utgörs av den bedömning som ansvarig lärare tar initiativ till då det allmänna stödet upplevs som otillräckligt. Under denna bedömning ska övriga lärare, elevens vårdnadshavare och elevvårdspersonalen höras kring elevens situation. Den samlade bedömningen med beskrivning av vidtagna åtgärder och förslag på fortsatta insatser behandlas av elevvårdsgruppen och utgör därefter grunden för skolledningens beslut om utformningen av det fortsatta stödet.

När eleven, trots specialpedagogiskt stöd, riskerar att inte uppnå målen i läroplanen tar specialläraren initiativ till en **pedagogisk utredning**. Den pedagogiska utredningen görs i samråd med vårdnadshavaren, övriga lärare och sakkunniga och behandlas i elevvårdsgruppen varefter den, tillsammans med tidigare utvärderingar och bedömningar, utgör underlag för det förvaltningsbeslut som krävs för att överföra eleven i fråga från det specialpedagogiska stödet till det mångprofessionella stödet.

En **individuell plan, IP**, görs upp för en elev senast två (2) månader efter beslut om överföring till mångprofessionellt stöd. En IP ges till elever som behöver regelbundet stöd eller samtidigt flera olika stödformer för sitt lärande och sin skolgång. IP:n ska beskriva hur undervisningen och det övriga stödet enligt beslutet om mångprofessionellt stöd ska ordnas för eleven. Den individuella planen utvärderas vid behov, dock minst en gång per läsår.

¹³ Bilaga 8, Exempel på differentiering

¹⁴ Bilaga 9, Exempel på stödåtgärder på de olika nivåerna

En yrkesövergripande elevvårdsgrupp, **EVG**, kan bestå av t.ex. någon från skolans ledning, från skolhälsovården, skolkurator, skolpsykolog och speciallärare. Gruppens främsta uppgift är att arbeta för att främja hela skolgemenskapens välmående samt att söka lösningar för att hjälpa enskilda elever som behöver stöd för sitt lärande och sin skolgång.